

«Музыкальное образование: проблемы, поиски, решения» Жетысуского государственного университета имени И.Жарнсугурова. – Талдыкарган: ЖГУ им. И.Жансугурова. – 2005. Т.1.с. - 209-214.

3. *Падалка Г.М.* Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. - К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. *Шульгіна В.Д.* Національна освіта в Україні в умовах розвитку процесів глобалізації / В.Д.Шульгіна //Науковий часопис. Теорія і методика мистецької освіти: Збірка наукових праць. Київ: КНПУ ім.М.П.Драгоманова. - 2004. - Вип.1(6). - С.21-25.

УДК 378. 147: 159.922.4:78

Хоружа О.В.

ФАХОВО-ТВОРЧИЙ ХАРАКТЕР ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье рассматривается проблема взаимосвязи профессиональной деятельности и этнопедагогического мышления учителя музыки на творче-деятельностной основе. Представлены типология, способы постановки и решения этнопедагогических задач.

Ключевые слова: *этнопедагогическое мышление, учитель музыки, творческая деятельность, профессиональная деятельность, этнопедагогическая задача, креативность мышления.*

Специфіка фахової діяльності вчителя музики, що інтегрує класичну і народну педагогіку, музичне класичне і народне мистецтво, акумулює творчий характер цього фаху. Структура фахової діяльності вчителя музики закладає основні детермінанти, що обумовлюють функціонування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики.

Важливими складовими фахової діяльності майбутнього вчителя музики є педагогічна, етнопедагогічна та музична діяльність, які відносяться до розряду творчої діяльності, бо вимагають від вчителя оригінальності, ініціативи, гнучкості та нестандартності мисленнєвого процесу, причому музична діяльність підсилює творчий аспект інших видів за рахунок наявності музично-естетичних впливів.

Словник трактує поняття діяльності як “активну свідому взаємодію людини з оточуючим світом, спрямовану на задоволення тих або інших потреб” [9, 31]. В якості одного з видів діяльності ряд дослідників розглядають поняття творчості. М.Кашапов визначає її як “...процес створення нового, який потребує виходу за існуючі межі знання. В ході творчої діяльності ... виникає нове бачення задачі. ...результатом творчої діяльності є створення нових матеріальних і духовних цінностей” [1, 332]. Автор здійснює опис поняття творчості як виду діяльності, визначаючи наступні ознаки: наявність творчої мети діяльності на утворення нових, оригінальних суспільно-значущих цінностей; наявність протиріччя, вміння дискутувати із загальновизнаним; наявність об’єктивних умов для творчості; наявність суб’єктивних передумов для творчості: особистісні якості, мотивація, творчі здібності тощо; новизна та оригінальність процесу або результату [1, 331].

Творчий характер фахової діяльності вчителя музики надає мисленнєвому процесу творчого спрямування, а також обумовлює наявність відповідного фахово-творчого компоненту в структурі етнопедагогічного мислення.

Процес етнопедагогічного мислення можна розуміти як процес вирішення певної творчої задачі, а результатом сформованості фахово-творчого компоненту є або відкриття нових рішень педагогічних і етнопедагогічних задач, що постають в процесі фахової діяльності, або удосконалення рішень. Центальною змістовою ланкою означеного процесу можна вважати устримлення особистості вчителя музики на постановку і вирішення педагогічних і етнопедагогічних задач. Дослідники Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін, В.Сластьонін, Г.Сухобська вважають вирішення проблемності функціональною одиницею мисленнєвої діяльності вчителя.

Сенс перетворюючої позиції вчителя музики, за яку відповідає фахово-творчий компонент ЕПМ, полягає в тому, щоб перевести учня з одного стану в інший. Позитивний результат у цьому випадку залежить від рівня його фаховості, яка на рівні мисленнєвого процесу полягає у володінні певною технологією в якості комплексу умінь, а саме: ставити педагогічну, етнопедагогічну, музично-педагогічну задачу; програмувати спосіб педагогічної дії; вивчити результат вирішення задачі; передбачити використання результату у подальшому розвитку навчально-виховного процесу [11].

Про творчий характер діяльності вчителя зокрема та вчителя музики взагалі говорять практично всі дослідники, які займаються цією проблемою. Ю.Кулюткін наголошує на тому, що

фахова підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності як до творчого процесу є важливою проблемою [3]. А.Маркова пов'язує проблему творчості вчителя із проблемою компетентності (діагностична, методична творчість) [4]. Думка про єдність мислення і творчості пронизує праці В.Біблера, А.Брушлінського, Р.Стренберга. Видом діяльності вважають творчість багато провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників. “Творчою діяльністю ..., - як вважає Б.Теплов, – називається така діяльність, в результаті якої створюються нові оригінальні продукти високої суспільної цінності” [1, 331]. До творчої діяльності безперечно можна віднести фахову діяльність вчителя музики, адже вона відповідає всім ознакам творчості як виду діяльності, до яких відносяться:

- наявність мети формування музичної культури учня як сегменту духовної культури, що є значущим як у соціальному, так і в особистісному аспектах, бо здійснює внесок у розвиток суспільства і особистості;

- наявність багатьох протиріч, існуючих у межах навчально-виховного процесу, які полягають у відсутності балансу між народно-побутовою, “масовою”, релігійною і так званою “високою” культурами, що відбилосся на тенденціях реформування освіти, (вирішення знаходиться у площині формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики, яке ліквідує перекис у свідомості в бік засилля масової культури і повертає до принципових засад вітчизняно-духовних традицій);

- наявність об'єктивних передумов та умов для творчої фахової діяльності майбутнього вчителя музики, що полягає насамперед у реформуванні сучасної української школи всіх рівнів на основі принципів гуманізації та демократизації в сучасних умовах державотворення, (відповідь дає формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики на основі ціннісного базису української етнопедагогіки, де засадничими принципами є гуманізм і демократизм);

- наявність суб'єктивних передумов для творчості – особистісні якості, мотивація, мисленнєвий процес, творчі здібності (напряму залежить від створення умов у вищих музично-педагогічних навчальних закладах з формування ЕПМ майбутнього вчителя музики і, зокрема, його творчо-діяльнісного компоненту);

- наявність оригінальності результату фахової діяльності вчителя музики залежить від сутності, процесу і результату діяльності – адже сформована музична культура учнів в якості сегменту духовної культури як продукт творчої фахової діяльності вчителя музики в кожному конкретному випадку є створенням нових духовних цінностей.

Фахова діяльність вчителя музики є вельми багатогранною і складною. Вона включає педагогічну, етнопедагогічну, музичну, просвітницьку та інші види діяльності. Причому музична діяльність входить до складу інших видів, що підсилює творчий характер всієї системи фахової діяльності. Педагогічну діяльність В.Сластьонін визначає як “особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу від старших поколінь до молодших накопичених людством культури та досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку та підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві” [8,24]. Етнопедагогічна діяльність вчителя музики поєднує в собі риси загальнопедагогічної, власне етнопедагогічної та музичної діяльності. І.Попова розглядає етнопедагогічну діяльність як складне системне утворення, котре складається з етнопедагогічних та етнокультурних знань і уявлень, розвиненої етнокультурної свідомості (етнічний плюралізм) та індивідуальної самосвідомості (етнічна ідентифікація), а також етнопедагогічної спрямованості мислення на основі оволодіння формами, методами та засобами (технологією) етнопедагогічної праці у вихованні [7].

Структура фахової діяльності вчителя музики закладає основні детермінанти, які обумовлюють функціонування етнопедагогічного мислення. Фахову діяльність вчителя музики можна віднести до суб'єкт-суб'єктного типу діяльності, тому що головним її атрибутом є ряд суб'єктів (учнів) та їх діяльність. Отже специфіка цієї діяльності полягає в спрямованості на формування та керування діяльністю учнів з метою формування їх музичної культури, тобто її можна вважати метадіяльністю. Творчий характер фахової діяльності майбутнього вчителя музики полягає в тому, що цілеспрямованій трансформації підлягає її предмет, яким є вищезазначений ряд суб'єктів та їх діяльність. Таким чином, закономірності феномену етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики, обумовлені його фаховою діяльністю, набувають творчодіяльнісної специфікації суб'єкт-суб'єктного типу. Музична діяльність вчителя музики підсилює творчодіялісну специфікацію етнопедагогічного мислення суб'єкт-суб'єктного типу за рахунок етномузичних та дидактичних впливів.

Таким чином, фахово-творчий характер мислення вчителя музики спрямовує його на вирішення педагогічних і етнопедагогічних задач в процесі фахової діяльності, або удосконалення рішень. М.Харитонов визначає етнопедагогічну задачу як “різновид педагогічної задачі, що володіє національно і регіонально-етнічною специфікою і полягає у врахуванні конкретного змісту предметів, які

вивчаються, і етнопедagogічних особливостей їх викладання, а також у наявності інтегруючої властивості” [10,108].

На основі досліджень В.Ніколаєва, який співвідніс результати етнопедagogічних досліджень із результатами аналізу педагогічних задач [6], нами була конкретизована типологія етнопедagogічних задач, які мають специфіку, пов’язану із використанням методів і засобів народного виховання. Згідно такої типології етнопедagogічні задачі розподіляються на дві групи. До першої групи відносяться задачі, спрямовані на вирішення конкретних завдань педагогічного процесу. Причому до цієї групи ми залуцаємо задачі щодо вирішення як надситуативної, так і ситуативної проблемності, а саме:

- надання знань з етнопедagogіки, етномузичної педагогіки та етнології українського народу;
- розвиток особистісних якостей згідно паритету виховних ідеалів українців;
- формування національного самоусвідомлення особистості відповідно до найкращих соціо-психічних рис свого народу.

Друга група систематизована щодо етнопедagogічних методів і засобів вирішення задач. Ця група залуцає музично-ігрові, музично-обрядові, комплексні методи і засоби.

Оскільки українська народна педагогіка ставить задачі щодо виховання підростаючого покоління згідно її виховних ідеалів, то мислення майбутнього вчителя має бути націленим на пошук і постановку відповідних задач, до яких належать задачі розумового, морального, трудового, естетичного виховання. Таким чином, велика кількість задач не може бути вирішена одночасно. Отже мисленнєва діяльність педагога-музиканта є відповідальною за формування задач на дальню, середню і ближню перспективи: надзадачу, а також стратегічні, тактичні і оперативні задачі. З огляду на вищезазначене, у формуванні задач виникає певна ієрархія, яка відображує ситуативну і надситуативну проблемність етнопедagogічного мислення майбутнього вчителя музики.

Ситуаційна проблемність пов’язана із з’ясуванням причин виникнення протиріч на уроках музики та в позаурочній діяльності, а також із підбором етнопедagogічних, етномузичних, комплексних та інших методів вирішення проблемності. Зміни, що відбуваються в суб’єктах фахової діяльності, пов’язані із залученням українського музичного народного і класичного мистецтва як провідних етнопедagogічних засобів. Таким чином, ситуаційній проблемності відповідає, в основному, друга група етнопедagogічних задач, спрямована на розвиток сприймання, уваги, певних вокальних навичок, координації слухового і вокального апаратів тощо. Надситуаційна проблемність характеризується усвідомленням учителя музики необхідності змін, удосконалення особистості, в тому числі, власної. Тут використовується перша група етнопедagogічних задач, причому в якості надзадачі виступає корекція соціо-психічних рис нації, пов’язана з цілеспрямованим вихованням позитивних рис нації. Таким чином, феномену етнопедagogічного мислення майбутнього вчителя музики притаманна ієрархізованість, співвіднесеність процесів і їх взаємодія.

Саме ступінь надситуативних привнесень у завдання навчально-виховного процесу, які постають перед учителем музики, визначають ступінь креативності такого учителя. М.Кашапов називає креативність “...здатністю продукувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення і поведінки, швидко і правильно вирішувати проблемні ситуації” [1,331]. За Е.Торренсом креативність – це “здатність до породження оригінальних ідей і використання нестандартних способів інтелектуальної діяльності” [1,332]. Ряд дослідників, серед яких Д.Богоявленська, М.Кашапов, Є.Коточігова, Г.Щедровицький, вважають креативність основою творчості.

Для музично-інтелектуальних процесів розвиток креативності має першочергове значення як інструмент поступового переходу від репродуктивних дій (відтворювальних) до творчих (конструктивних). Креативність знаходить свій прояв у різних видах і формах музикування, задіяних у навчальних дисциплінах, що вивчаються у вищих музично-педагогічних навчальних закладах. До таких відносяться види діяльності, пов’язані із створенням музичних зразків та їх удосконаленням (навчальні музично-теоретичні курси із стильової гармонізації, імпровізації тощо), а також пов’язані з активним та індивідуально-самостійним художнім переосмисленням в процесі інтерпретації музичних зразків, запропонованих студентам до вивчення та виконання.

Діяльність викладача щодо формування етнопедagogічного мислення студентів під час навчально-виховного процесу включає створення умов для осмислення студентом художньої концепції музичного твору, надання знань, умінь та навичок для досягнення студентом музичного стилю різних видів і жанрів українського народного та класичного мистецтва, вільне оперування поняттям музичного стилю у різних жанрах і формах (навчальні курси з стильової гармонізації, імпровізації, історії української та зарубіжної музики, аналізу музичних творів, поліфонії); формування підходів до розуміння студентами ролі та значення музичної драматургії як способу реалізації художнього образу у виконавчій діяльності (навчальні курси з аналізу музичних творів, історії української та зарубіжної музики).

А.Маслоу виокремлює основні фази творчої діяльності [5]. Для першої фази є характерними імпровізація і натхнення, характерні також для творчої діяльності вчителя музики. Друга фаза відповідає за розробку і

розвиток натхнення та ідей, що виникли на першій фазі. На дві основні фази можна розкласти і вирішення етнопедагогічної задачі. Перша фаза – відбувається інтуїтивний пошук і отримання інтуїтивного рішення. На другій фазі рішення вербалізується і формалізується на основі логіки.

Оскільки фахово-творчий характер етнопедагогічного мислення спрямовує вчителя музики на постановку етнопедагогічної задачі, важлива роль надається здатності бачити те, що не вкладається у межі раніше відомого. “Вміння бачити проблему – свідомство високого ступеню розумового розвитку”, – вважає Т.Кудрявцев [2,77]. Пильність у пошуках етнопедагогічної проблеми означає побачити етнопедагогічний зміст у явищах навчально-виховного процесу. Уміння завчасно виявити етнопедагогічну проблему є передумовою ефективного вирішення.

Таким чином, висока чуттєвість до етнопедагогічного змісту ситуації, своєчасне виявлення відповідної проблеми, здатність пояснити незрозуміле зрозумілим – це характеристики фахово-творчої спрямованості феномену етнопедагогічного мислення вчителя. Оцінка розвиненості цієї якості залежить від кількості віднайдених етнопедагогічних проблем за одиницю часу, наприклад, за стандартний урок музики. Коли етнопедагогічна задача сформульована, і вчитель музики володіє наскрізною інформацією щодо неї, важливими є також підбір етнопедагогічних засобів і методів вирішення і вміння синтезувати загально-педагогічні методи із етнопедагогічними. Саме такі уміння щодо розв’язання задач можна вважати оригінальними, тобто незвичними, неочікуваними для учнів і безумовно самостійними.

Література

1. **Кашапов М.М.** Психология профессионального педагогического мышления (методология, теория, практика) /под ред. М.М. Кашапова./ – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. – 398 с.
2. **Кудрявцев Т.В.** О структуре технического мышления и средствах его развития // Вопросы психологии. / Т.В. Кудрявцев. - 1972, № 4, с. 68-79..
3. **Кулоткин Ю.Н.** Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя // Вопросы психологии № 2, 1986. - С. 21 – 30.
4. **Маркова А.К.** Психология труда учителя /Азлита Капитоновна Маркова. -М.: Просвещение, 1993. - 312 с.
5. **Маслоу А.** Мотивация и личность /Абрахам Гарольд Маслоу — СПб.: Питер, 2003. — 351 с. - (Мастера психологии).
6. **Николаев В.А.** Теория и методика формирования этнопедагогической культуры учителя: дисс. на соискание учен. степени доктора пед. наук: 13.00.01/ Николаев Валерий Александрович. - М., 1998. - 409 с.
7. **Попова И.О.** Формирование этнопедагогической культуры будущих педагогов: автореф. дисс. на соискание ученой степ. канд. пед. наук: 13.00.08 / Попова Инна Октаевна.-Астрахань, 2001.-23 с.
8. **Сластенин В. А.** Педагогика: учеб. пособие / В.А. Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И. Мищенко - 4-е изд. - М.: Школьная Пресса, 2002. - 512с.
9. **Словарь для начинающего психолога.** 2-е изд. / Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2006. – 160 с.
10. **Строков К. А.** Развитие этнокультурных образовательных технологий в подготовке специалистов художественно-творческого профиля: автореф. дисс. на соискание учен. степ. канд. пед. наук : 13.00.08 / Строков Константин Андреевич. - М., 2000. -175 с.
11. **Шахов В.И.** Системний аналіз структури педагогічного мислення // Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки в науково-технічній творчості молоді. Збірник. – К., 1992. - С. 37-40.

УДК: 371.4+378.78.07+78.071.2+379.036

Реброва О.Є.

ЕТАПНО-РІВНЕВИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ХУДОЖНЬО-МЕНТАЛЬНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

В статті раскрыты существующие концепции диагностики ментальности специалиста. Предлагается этапно-уровневый подход для исследования состояния сформированности художественно - ментального опыта будущих учителей художественных дисциплин. Этапы – уровни разработаны в соответствии с исторической эволюцией феномена ментальности.

Ключевые слова: ментальность, художественно - ментальный опыт, профессиональное обучение будущего учителя художественных дисциплин, исторические типы художественно - ментального сознания.